

**STATSVETENSKAPLIGA
INSTITUTIONEN**

UTRIKESPOLITISK MODELLFLYGNING

En teoriprovande studie om hur utrikespolitiska
förändringar kan förklaras

Markus Bolechowski Franklin

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Europaprogrammet
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Vt/2016
Handledare:	Ulf Bjereld
Examinator:	Thomas Lindkvist
Rapport nr:	xx (ifylles ej av studenten/studenterna)

Abstract

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Europaprogrammet
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Vt/2016
Handledare:	Ulf Bjereld
Examinator:	Thomas Lindkvist
Rapport nr:	xx (ifylles ej av studenten/studenterna) International Relations, Foreign Policy Analysis, Foreign Policy Change, Casual Dynamics, Finland, Mauno Koivisto, European Community, European Union, Cold War, Jakob Gustavsson, internationella relationer, utrikespolitik, Europeiska unionen,
Nyckelord:	Europeiska gemenskapen, kalla kriget.

Based on the model *The Causal Dynamics of Foreign Policy Change*, put forward by Jakob Gustavsson (1998), the aim of this study is to find out whether the same factors that explain the Swedish reorientation concerning its membership of the European Community also have a bearing on the Finnish case. Furthermore, another goal of this study is to contribute to the general debate on the explanatory power of Gustavsson's model. This is carried out by testing one of the causal links of the model. The method used for this purpose is a qualitative content analysis, performed on material with relevance to the aim of the study. The result of the study indicates that the causal link is indeed present in the case examined. The study therefore acknowledges the reliability of Gustavsson's model. Thus it constitutes a contribution to the scientific discussion on this topic.

Antal ord: 11 173

Innehållsförteckning

Inledning och problemformulering	2
Syfte	3
Teori och tidigare forskning	4
Introduktion till forskningsfältet Foreign Policy Analysis	4
Introduktion till Gustavssons modell	5
Avgränsning inom modellen	8
Internationella politiska faktorer: <i>sources</i>	9
Realismens grundläggande antaganden.....	10
Den kognitiva faktorn: <i>individual decision-maker</i>	11
Carlsson kontra Koivisto	13
Metod	14
Forskningsdesign.....	14
Material	15
Att jämföra Finland med Sverige	17
Finland, Sverige och kalla kriget.....	18
Förutsättningar efter andra världskriget	18
Fördrag om vänskap, samverkan och ömsesidigt bistånd	19
Svensk neutralitet, finsk säkerhet.....	20
Finlandiseringsdebatten.....	21
Sverige och Finland vid kalla krigets slut	22
Sammanfattning och slutsatser.....	23
Den kognitiva faktorn – Koivistos lärandeprocess.....	25
Vilka var Koivistos nya övertygelser?	26
Fundamentala antaganden och politiska mål.....	27
Strategiska politiska övertygelser och preferenser	27
Taktiska övertygelser och preferenser.....	30
När förändrades de?.....	32
Slutsatser och diskussion.....	35
Spelade kalla krigets slut roll för Koivistos syn på finskt EG-medlemskap?.....	35
Hur gick prövningen?.....	37
Avslutande sammanfattning	38
Referenslista.....	39

Figurförteckning

Figur 2.1	The Causal Dynamics of Foreign Policy Change	9
Figur 2.2	Kausalsambandet som studeras	10
Figur 5.1	Den kognitiva analysmodellen	26
Figur 6.1	Kausalsambandet som förklarande faktor	35

Inledning och problemformulering

Fram till hösten 1991, strax innan en ansökan om detta lämnades in, visade staten Finland inga entydiga tecken på att vilja ingå medlemskap i vad som då kallades Europeiska gemenskapen (EG). Den finska hållningen var länge att ett EG-medlemskap inte var förenligt med landets position som neutral stat. Denna ståndpunkt tycktes fast cementerad ända in på början av 1990-talet (Raunio & Tiilikainen, 2003). Vad hade hänt fram till ansökan? Vilka faktorer var avgörande för denna manifestation av förändring i staten Finlands utrikespolitik och vad eller vilka inom- eller utomstående aktörer påverkade dessa?

I ett vidare perspektiv kan frågan lyftas till den högsta nivån. Varför fattar stater vissa utrikespolitiska beslut? Vad får dem att ändra ståndpunkter i stora frågor som rör utrikes- och säkerhetspolitik, och vilka faktorer väger in i beslutsfattandet? Framförallt: varför betar sig stater ibland oväntat? Teorierna och förklaringarna till de stora frågorna är många och har från andra världskrigets slut och fram till idag presenterats och utvecklats dels i olika riktningar, såväl som mot synteser mellan teorier, angreppsvinklar och analysmetoder. Den här studien riktar in sig på ett specifikt fall av ovanstående – det vill säga en stat som betar sig oväntat och en modell som säger sig kunna analysera och förklara sådana skeenden. Fallet som ger den empiriska bakgrunden till analysen ligger nära till hands intresseväckt som statsvetare och Europaprogramstudent och har en stark Europaanknytning, och därigenom också relevans för statsvetenskapen som kunskapsdomän. Olika staters inställning till dagens Europeiska union (EU) och vad som kan förklara förändringar i dessa, då unionen idag både har stater som står och stampar i farstun och vill in, och någon som tycks vilja lämna festen, är ständigt ett aktuellt ämne. Att pröva förklaringsmodellen på ett fall av utrikespolitiskt beslutsfattande, som liknar det fall som modellen först applicerades på, ger studien inomvetenskaplig relevans.

Forsberg och Pursiainen (2006) beskriver hur skeendena som ledde fram till Finlands EG-ansökan av vissa inom den finska beslutsfattande apparaten betraktades som en krissituation. För de finska skeendena ovan ska dessutom grannlandet Sveriges beslut att i juli 1991 lämna in ansökan om EG-medlemskap, utan att dessförinnan ha meddelat finska representanter om detta, ha orsakat en kris i sig (Ibid.). Tanken på att det svenska beslutet kan ha påverkat det efterföljande finska väcker följdfrågor om hur förändringar i internationella strukturella

förhållanden kan uppfattas och få konsekvenser stater emellan. Sveriges ansökan måste då även den ha föranletts av något som lett till beslutet att ändra utrikespolitisk inriktning – från en generellt negativ inställning till EG-medlemskap, till att ansöka om medlemskap.

Gustavsson (1998) har i sin avhandling analyserat den svenska svängningen i EG-frågan under 1980- och 90-talet och vad som påverkat processen som ledde fram till det svenska beslutet om att ansöka om medlemskap. Genom att konstruera en modell som inbegriper inrikes- och utrikespolitiska faktorer, beslutsfattarens världsuppfattning och förståelse för dessa faktorer och hur dessa påverkat beslutsfattandeprocessen, har Gustavsson (Ibid.) formulerat en förklaringsmodell till hur förändringar i en stats utrikespolitik kan analyseras och förklaras. Frågan är om Gustavssons modell, som ju utgår ifrån svenska förhållanden, kan appliceras även på fallet Finland. Om föreliggande studie finner skäl för detta skulle modellens allmänna förklaringsvärde stärkas, samtidigt som den försvagas i det fall studien finner motsatsen. Modellen innehåller ett antal komponenter och kausalförhållanden, vars empiriska material och teoretiska bakgrund, i förekommande fall, bör undersökas i detalj för att kunna hävda någon grund för att pröva dem. Då tiden för studien är knapp, jämfört med en doktorsavhandling, kommer studien att begränsas till att testa ett av de kausalförhållanden som ingår i modellen. Avgränsningen och teorin kommer att beskrivas närmare i följande avsnitt.

Syfte

Studiens syfte är att utifrån Gustavssons modell undersöka om samma förklaringar har bäring för Finlands beslut om att ansöka om medlemskap i dåvarande Europeiska gemenskapen, som för Sveriges. Därutöver har studien en ambition om att ge ett bidrag till diskussionen om förklaringsvärdet i Gustavssons modell överhuvudtaget.

Teori och tidigare forskning

Som presenterades i inledningen så är ambitionen med denna studie att göra en teoriprovande studie. Det är således en deduktiv studie, som ska testa teorins förmåga att dra slutsatser om förhållanden i verkligheten, genom att pröva den på ett fall. Enligt Beach (2012, p. 222) är en deduktiv teoriprovande studie möjlig att utföra då en stor mängd grundforskning finns tillgänglig inom ett fält. Detta torde vara fallet när det gäller de fält studien berör, såväl inom internationella relationer som inom statsvetenskap. Vidare menar Beach (Ibid. p. 223) att sådana studier lämpar sig för att pröva existerande teoriers och modellers förmåga att förklara omvärlden. Då studien endast kommer att testa teorin i fråga på ett enda fall, är det aktuellt att återigen framhålla att denna studie inte hävdar sig kunna testa alla aspekter eller delar av teorins förklaringsvärde. Att framhålla detta, samt att operationalisera teorin som ska prövas på ett sätt som möjliggör en kritisk analys av den, bör tillgodose kraven som kan ställas på en sådan studie. Det vill säga att den kan göra det den säger sig kunna och att analysen förblir objektiv och inte faller för positiv vinkling, eller bekräftelse (Ibid.). Teorin, modellen, som ska prövas i studien kommer att kontextualiseras, presenteras och avgränsas nedan.

Introduktion till forskningsfältet Foreign Policy Analysis

Modellen, och följaktligen även kausalförhållandet inom den, som skall utforskas och prövas utgör i sig ett bidrag inom fältet *Foreign Policy Analysis* (FPA). FPA beskrivs huvudsakligen som en underdisciplin till det bredare forskningsfältet internationella relationer (IR), men i vissa fall också som ett helt eget forskningsfält, eller disciplin (Alden & Aran, 2012; Beach, 2012). FPA härstammar bland annat ur en kritik mot den under många år dominerande IR-teorin realismen. Realismen, i dess ursprungliga form, gör anspråk på att kunna undersöka och förklara internationella relationer sett ur ett övergripande systemperspektiv. Detta systemperspektiv gör gällande att världen är en anarkisk plats utan kapabel världspolis, där stater tävlar om makt. Utrikespolitiken ses då som ett sätt att uppnå fördelar gentemot andra aktörer och tillskansa sig ytterligare makt. Utrikespolitiska beslutsfattare ses, mot bakgrunden ovan, av realismen som rationella aktörer som endast utgår ifrån nationella intressen, vilka tar

formen av materiella resurser och maktpositioner av olika slag (Alden & Aran, 2012, pp. 3-4). Representanter för FPA ifrågasatte vad de ansåg vara en förenklad bild av utrikespolitiskt beslutsfattande och eftersökte en mer detaljerad studie av utrikespolitiken, sett som ett uttryck för just internationella relationer. FPA godkänner dock och använder sig av vissa grundstenar inom realismen, exempelvis staten som given aktör. Vad som särskilde FPA från realismen var ambitionen att undersöka det utrikespolitiska beslutsfattandet på djupet, utan övergripande rationaliseringar (Ibid.).

Sedan dess har FPA, liksom IR-teorierna, vidareutvecklats. Idag emfaserar vissa författare vikten av att upprätthålla en dialog mellan FPA, som ett eget forskningsområde, och de klassiska IR-teorierna. Detta för att hålla forskningsfältet aktuellt och livskraftigt (Alden & Aran, 2012). Detta kan i kombination med annan utveckling inom IR tolkas som att FPA, både sett som underdisciplin inom IR och som fristående forskningsfält, närmar sig en syntes med det bredare huvudfältet. Ett exempel från den andra sidan på hur realismen, som en väletablerad IR-teori, tagit intryck av kritiken och börjat intressera sig för påverkande faktorer inom utrikespolitiken både på system- och individnivå är framväxten av den neoklassiska realismen. Denna fåra av realismen sammanfattades och formulerades händelsevis första gången 1998 (Lobell, Ripsman, & Taliaferro, 2009). Samma år som Gustavssons avhandling gavs ut.

Jakob Gustavssons avhandling *The Politics of Foreign Policy Change: Explaining the Swedish Reorientation on EC Membership* (1998) har således några år på nacken inom sitt fält. Dock är det faktum att avhandlingen är skriven nära i tid till det den undersöker ett argument som gör den intressant idag, även om forskningsfältet må ha vidareutvecklats sedan dess. I avsnittet nedan kommer förklaringsmodellen som Gustavsson konstruerat att presenteras närmare.

Introduktion till Gustavssons modell

Gustavsson (1998) hade ett övergripande och två specifika mål med sin avhandling. För det första skulle den försöka besvara den stora frågan om *varför förändringar inom utrikespolitiken sker*. Vidare hade den målet att, genom sin empiriska studie kunna förklara

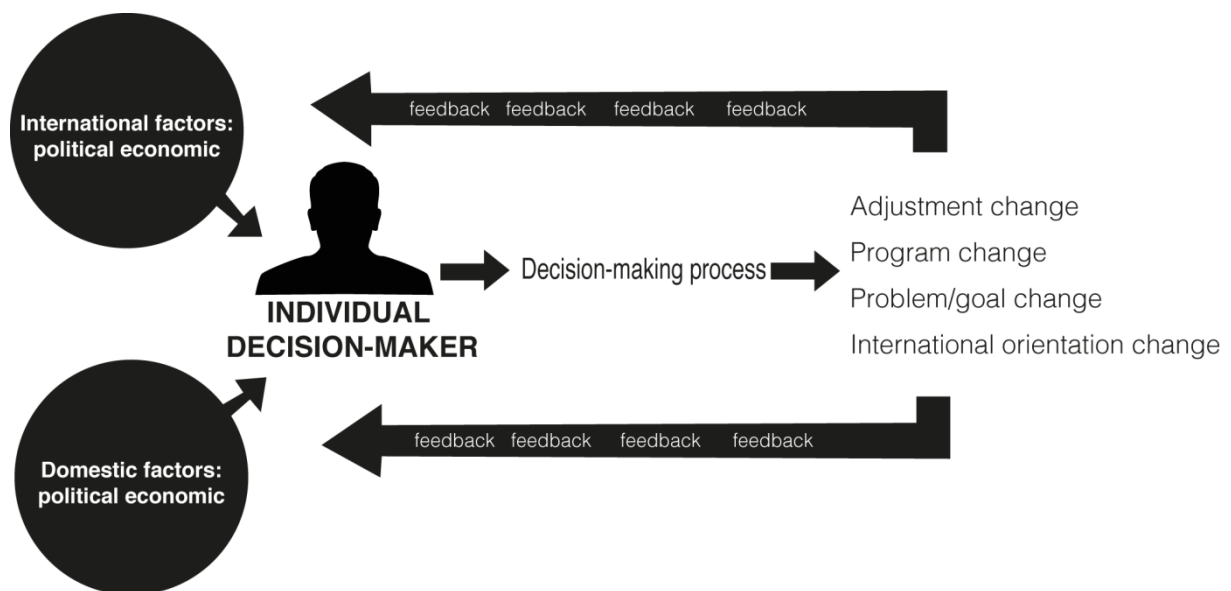
det svenska beslutet att ansöka om medlemskap i dåvarande Europeiska gemenskapen. Avhandlingen skulle, som tidigare nämnts, också utgöra ett teoretiskt bidrag till forskningsfältet Foreign Policy Analysis. Mer specifikt var den ämnad att utgöra en del av fältet *Study of Foreign Policy Change*, studiet av utrikespolitisk förändring, som är en del av FPA. Genom att undersöka Sveriges beslut, som Gustavsson (Ibid.) menar på flera sätt var ett överraskande sådant, skulle avhandlingen kunna ge svar på en intressant fråga, med hög relevans. Studien hade också ambitionen att bryta delvis ny teoretisk mark, genom att försöka applicera en förklaringsmodell på ett empiriskt fall, inom det då framväxande studiet av just förändringar inom utrikespolitik. Det senare beskrivs vid utgivningen av Gustavsson (Ibid.) som något relativt ovanligt.

Avhandlingen tar, som sig bör, ett grundligt avstamp i den tidigare teoribildningen kring förändringar i staters utrikespolitik. Då det i denna studie är en specifik del av Gustavssons modell som ska prövas tas modellen, i sin helhet, i detta fall som för given. Någon längre förklaring av de teorier som Gustavsson utgår ifrån, vid konstruktionen och validiseringen av sin modell, ges därför inte här. Detta med undantag för de som ingår i konstruktionen av analysen av just det kausalförhållande som ska undersökas och testas i studien. Vad som dock är värt att framhålla är den grundläggande definitionen av vad som utgör *utrikespolitik*, samt *förändring*, som Gustavsson godtar. Enligt den kan utrikespolitik beskrivas som en samling målsättningar och beslut, som innehas av beslutsfattare i en suverän nationalstat, vilka appliceras på omvärlden för att uppnå de resultat som beslutsfattaren önskar (Cohen, & Harris i Gustavsson, 1998, p. 22). Begreppet förändring definieras i avhandlingen som antingen en oväntad handling i en given situation, eller en given handling i en situation som tidigare förknippats med en annan typ av handling (Goldmann i Gustavsson, 1998, p. 22).

Sammanfattningsvis är Gustavssons modell en trestegsraket. Analysen görs i tre led, vilka kompletterar varandra. I det första steget pekar Gustavsson ut ett antal faktorer som sägs påverka den individuella beslutsfattaren i fråga. Dessa faktorer beskrivs som källor till beslutsfattarens uppfattning av omvärlden och agerande i den efterföljande beslutsfattandeprocessen, som slutligen leder till en förändring i utrikespolitiken (Gustavsson, 1998, p. 23). Källorna fördelas mellan politiska och ekonomiska och också mellan internationella och inrikes betingade sådana.

Gustavsson utgår från den teoretiska ståndpunkten att strukturella förhållanden rent objektivt inte kan påverka politiska beslut, utan att dessa måste uppfattas och tolkas av beslutsfattare för att ha betydelse. Analysen görs dessutom på en individuell nivå. Den enskilda beslutsfattaren kan förstå, lära sig och ändra uppfattning, men en konsoliderad organisation, som till exempel en regering, kan det inte (Gustavsson, 1998, p. 24). Steg två i analysen är alltså att undersöka den enskilde beslutsfattarens kognitiva process; dennes uppfattning, lärande och eventuell förändring av ståndpunkter. Dessa faktorer har i enlighet med modellen betydelse för vad som händer i nästa steg.

I steg tre går Gustavsson på djupet med själva beslutsfattandeprocessen. Här undersöker Gustavsson hur de viktigaste aktörerna agerar inom de institutioner som finns tillgängliga för att skapa och påverka förändringar inom utrikespolitiken. Förutom de väletablerade arbetsmetoderna undersöks också, i den mån det rimligen är möjligt, dolda agendor och manipulativa ansatser och metoder inom politiken. Beslutsfattandeprocessen är också kopplad till förekomsten av en kris av något slag och hanteringen av denna. Avslutningsvis delas sedan själva beroendevariabeln, alltså förändringen i utrikespolitiken, in i fyra olika sorters utkomster, enligt en på förhand definierad typologi.

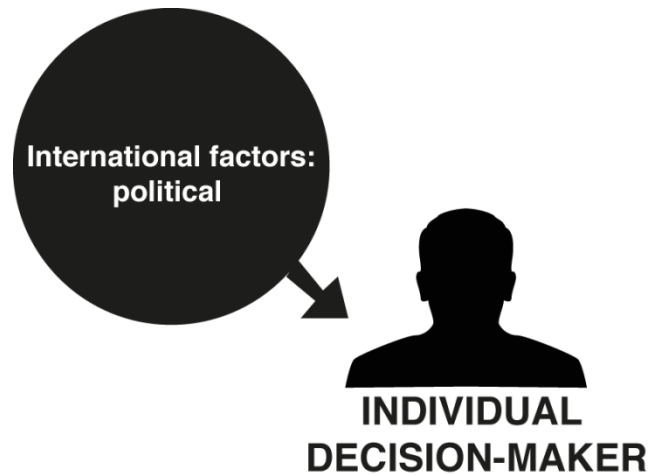

Figur 2.1. *The Causal Dynamics of Foreign Policy Change*

Avgränsning inom modellen

Gustavssons modell är, som synes ovan, mångfacetterad och förutsätter flera teoretiska och metodologiska ställningstaganden. Analysen är också av induktiv karaktär, det vill säga att den utgår ifrån verkliga händelser och sedan formulerar en förklaring till dem. Gustavssons uttalade förhoppning är att hans modell, genom att i analysen utgå från empirisk data ska kunna beskriva skeendet i Sveriges fall, men också säga något om hur liknande händelser kommer att se ut i framtiden (Gustavsson, 1998, pp. 25-27). För att göra det möjligt att, med de tidsramar som begränsar föreliggande studie, pröva Gustavssons modell krävs en avgränsning av den. Avgränsningen består i att välja ut ett av de kausalförhållanden som ingår i modellen och studera den närmare. Detta medför att resten av modellen från och med denna punkt i studien mer eller mindre lämnas därhän. Själva avgränsningen är, förutom det rent praktiska ställningstagandet, motiverat av ett antal olika skäl. Framförallt är den gjord utefter mitt eget personliga intresse, det vill säga vad jag själv rent subjektivt upplever som mest givande att undersöka närmare. Valet motiverades också av resultatet av den första översiktliga litteraturgenomgången och bedömningen av tillgången till litteratur och källmaterial. I första hand påverkades det senare av språkbarriären, då en stor mängd material inom området endast fanns tillgängligt på finska. Studien kan endast förhålla sig till material skrivet på, eller översatt till svenska eller engelska. Också rent fysiska hinder måste beaktas. Möjligheten att resa till Finland för att få tillgång till visst material var tyvärr obefintlig då studien skulle genomföras.

Av de kausalförhållanden som ingår i modellen kommer det mellan *International factors* och *Individual decision-maker* att undersökas närmare i denna studie. Avgränsningen illustreras i figuren nedan. Av de två faktorerna har också källan *economic* eliminerats. Det är endast *political* som ingår i studien.

Figur 2.2. Kausalförhållandet som studeras

Hur och om de internationella politiska faktorerna, vilka Gustavsson (1998) beskriver som källor till förändring, påverkar den enskilda beslutsfattaren är vad som ska studeras. Enligt Gustavssons modell är detta kausalförhållande det som inleder förändringsprocessen i utrikespolitiken – när beslutsfattaren uppfattar skeenden i sin omvärld och tolkar dessa, och därefter byter eller modifierar sin hållning. För att ge stöd åt modellen bör alltså denna studie finna starkast bevis för att den enskilda beslutsfattaren, i det förekommande fallet, har påverkats av dessa faktorer på det sätt som modellen förväntar sig. Nedan beskrivs mer detaljerat hur modellen analyserar och tolkar just dessa två komponenter – internationella strukturella faktorer och hur dessa bör uppfattas och påverka beslutsfattaren.

Internationella politiska faktorer: *sources*

Gustavsson (1998) gör först och främst en distinktion kring vad som utgör dessa faktorer. De internationella politiska faktorerna klassificeras enligt IR-teorin realismens grundstenar som maktrelationer mellan nationalstater, med militära säkerhetsförehavanden som uttryck för dessa. I avhandlingen framhålls slutet på det kalla kriget och de påföljande förändringarna i den internationella maktbalansen som den avgörande händelsen i sammanhanget (Gustavsson, 1998, p. 68). Att Sovjetunionen och militäralliansen Warszawapakten upphörde att vara

motvikt till den andra supermakten Förenta staterna och alliansen Nato ska då alltså ha skapat ett nytt utrikespolitiskt läge, i vilket stater hade att finna sin plats efter bästa förmåga. Utifrån det konstaterandet finner Gustavsson (Ibid.), återigen enligt realismens antagande om staters strävan efter makt som en garant för den nationella säkerheten och suveräniteten, ett antal förhållanden inom svensk utrikespolitisk historia som bär relevans för hans slutsatser kring hur krigets slut kan förväntas ha påverkat svensk utrikespolitik. Den teoretiska föresatsen kommer därför också att präglade undersökningen av de internationella politiska faktorer som är relevanta för det finska fallet. Då realismens grundpelare därmed blir grundpelare för en större del av studien bör de presenteras mer noggrant.

Realismens grundläggande antaganden

Då det är dessa begrepp som appliceras i studien koncentreras presentationen kring realismens allmänt accepterade antaganden. Dem refererar också Gustavsson (1998, p. 75) till som de relevanta för hans studie. De ”tre s:en” *Statism*, *Survival* och *Self-help*, eller ”statism”, ”överlevnad” och ”självhjälp”, är centrala begrepp inom realismen som alla verkande inom teoribildningen accepterar och använder sig av (Dunne & Schmidt, 2011). En kortfattad beskrivning av begreppen följer nedan.

Statismen är det helt grundläggande fundamentet för realismen om att staten är den viktigaste och enda rimliga aktören inom världspolitiken. Statens existens och obehindrade utövande av auktoritet inom det egna territoriet ses som en förutsättning för att civilsamhället ska kunna existera (Ibid.). Statens ledande beslutsfattare förväntas agera rationellt för att uppnå de säkerhetsmål som krävs. Eftersom statens inre säkerhet tas för given läggs tungvikten av den realistiska analysen på att undersöka vad som kan hota vad som ses som själva förutsättningarna för statens legitimitet, det vill säga den nationella suveräniteten och den territoriella integriteten (Dunne & Schmidt, 2011; Möller, 2011). Hoten mot staten består således av andra staters potentiellt skadliga agerande mot den egna. Världens nationalstater befinner sig enligt realismen i en konstant kamp om makt och säkerhet med varandra. Den möjliggörande förutsättningen för en sådan kamp menas av realister vara världens avsaknad av detsamma som möjliggör nationalstaternas existens, en fungerande statsapparat som utövar

auktoritet över invånarna, vilket implicerar att världen är en anarkisk plats, där stater kan kämpa om makten utan att behöva stå till svars inför en högre auktoritet (Dunne & Schmidt, 2011).

Överlevnad, alltså statens, är enligt realismen det överordnade målet för alla former av säkerhetspolitik. Oavsett om en stat har en militärt aggressiv eller försvarsinriktad säkerhetspolitik kommer den alltid att agera med tanke på sin egen fortsatta överlevnads bästa. Alltså agerar en stat, oavhängigt om den är ute efter så mycket makt som möjligt eller bara att upprätthålla sin egen säkerhet, för att den bedömer aktionen eller strategin som nödvändig för att garantera dess överlevnad (Dunne & Schmidt, 2011). Tanken om överlevnad som statens högsta säkerhetspolitiska mål för oss till frågan om hur överlevnaden garanteras på bästa sätt.

Begreppet självhjälp är ett av den moderna realismens generella svar på frågeställningen ovan. Eftersom det, som tidigare nämnts, inte finns någon världslig auktoritet som kan hindra stater från att utöva våld mot varandra anses det enda sättet för stater att bibehålla sin säkerhet vara att förlita sig på den egna kapaciteten till försvar (Dunne & Schmidt, 2011). Tanken att en stat endast kan förlita sig på sina egna till buds stående medel för att försvara sig leder till frågeställningar om ifall detta inte skulle leda till att staters brist på tillit för varandra skapar ett scenario där alla stater bygger kontinuerligt allt starkare säkerhetsapparater och därmed inbegrips i en kontinuerlig upprustningsspiral. Problemetiken kallas inom realismen för *säkerhetsdilemmat* och illustrerar hur den ena statens säkerhet kan vara det samma som den andras skäl för osäkerhet (Ibid.).

Den kognitiva faktorn: *individual decision-maker*

Den enskilde beslutsfattarens kognitiva process, alltså hur dennes förståelse av sin omgivning förändras är beroendevariabeln i det kausalförhållande som undersöks. De politiska faktorerna ska vara källor till påverkan på beslutsfattaren. Gustavssons teoretiska ställningstaganden kring detta kretsar kring beslutsfattarens inläring och värdering av sina intryck.

Gustavsson (1998, pp. 23-24) menar, som redan nämnts, att omvärldens strukturella förhållanden i sig inte kan påverka politik, utan att den filtreras genom en beslutsfattares uppfattningsförmåga. Detta implicerar också att det är en individ och dennas kognitiva process som bör undersökas och inte hur en organisation kollektivt har hanterat en uppkommen fråga. Som Gustavsson (Ibid.) uttrycker det är en analys på individnivå mer relevant än att försöka analysera mänskliga egenskaper som tillskrivits abstrakta kollektiv. Organisationer kan inte lära sig något, men individer kan. Detta förutsätter att en enskild beslutsfattare väljs ut, vilket behandlas närmare i kommande avsnitt.

Analysen av beslutsfattarens kognitiva process görs utifrån den grundläggande teoretiska hållningen att dennes *lärandeprocess* är central i sammanhanget. Denna process, eller inlärningen som den kan kallas, ses av Gustavsson utifrån etablerade teorier i ämnet som en förändring i individens ståndpunkter eller uppfattningar, framväxten av helt nya ståndpunkter, eller färdigheter (Levy, i Gustavsson, 1998, p. 142). Denna förändring ska härstamma från individens tolkning av nya upplevelser (Gustavsson, 1998, pp. 142, 144).

Vidare gör Gustavsson ännu ett teoretiskt ställningstagande i valet av hur individens olika ståndpunkter skall tolkas, kategoriseras och rangordnas. Enligt en etablerad teori inom kognitionsforskningen har individens övertygelser tre hierarkiska nivåer. Detta kallas *System of Beliefs*. Den högsta nivån, den mest svårarbetade, består av *fundamentala antaganden och politiska mål*. Den mellersta av *strategiska politiska övertygelser och preferenser* och den tredje och lägsta av *taktiska övertygelser och preferenser* (Tetlock, i Gustavsson, 1998, p. 143). Genom att också tolka beslutsfattarens lärandeprocess ur ett *schemateoretiskt* perspektiv stipulerar Gustavsson i sin analys att individens olika uppfattningar inte alltid är strikt hierarkiskt betingade. Istället utgår Gustavsson, alldenstund han accepterar den hierarkiska trevåningspyramiden beskriven ovan, från att en individ kan besitta flera uppfattningar som inte nödvändigtvis måste vara konsekventa (Ibid. pp. 143-144). Beslutsfattarens uppfattningar kan därför förändras stegvis över tid, och den ena övertygelsens förändring behöver inte gå hand i hand med en närliggande sådan.

Carlsson kontra Koivisto

Gustavsson (1998) menar att Sveriges dåvarande statsminister Ingvar Carlsson och hans personliga uppfattning av omvärlden, som dåvarande regeringschef i en majoritetsregering, med enbart partikamrater på ministerposterna, hade det största inflytandet över den svenska utrikespolitiken bland enskilda beslutsfattare. Som Gustavsson (Ibid.) förklarar det i sin avhandling, så var valet av Ingvar Carlsson som enskild beslutsfattare i den baserat både på statsrättsliga och konstitutionella förhållanden, en bedömning av det material som fanns tillgängligt och egna rimliga avväganden. Eftersom *Individual decision-maker*, den enskilde beslutsfattaren, är en av beroende variablerna i modellen och dessutom den beroendevariabel jag ämnar studera, måste då en sådan pekats ut i det fall jag ska applicera modellen på.

Det uppenbara valet av enskild beslutsfattare i Finlands fall är innehavaren av det finska presidentämbetet under åren i fråga, Mauno Koivisto (1982-1994). Först och främst hade den finska presidenten då, som statschef, den konstitutionella beslutsfattande makten över politik av säkerhets- och utrikespolitisk karaktär. Förutom den rent rättsliga förutsättningen så pekades det finska presidentämbetet vid flera tillfällen ut som att ha något av en särställning i finsk modern historia (Kirby, 2006). Detta framförallt när det gäller utrikespolitiska frågor. Fram till slutet av Koivistos presidentperiod, då EG-ansökan sedan längre var inlämnad gjordes i det finska politiska klimatet ingen större ansats att ifrågasätta eller utmana presidentens makt i dessa frågor. Konflikter var sällsynta (Moisio, 2006, p. 447). Ytterligare exempel på hur presidentskapet, inte minst när Koivisto var innehavare av ämbetet, spelat en avgörande roll i finsk utrikespolitik står att finna i Forsberg & Pursiainens (2006) analys av finsk nationell krishantering. Efter en analys av finska förhållanden gör jag som Gustavsson – ett noggrant övervägande av de konstitutionella förutsättningarna och den tidigare forskningen. Jag finner då dåvarande president Mauno Koivisto vara den lämpliga kandidaten, som den beslutsfattare vars personliga upplevelse av omvärlden haft störst inverkan på det finska fallet.

Metod

Då målet med denna studie är att pröva en modells förklaringsvärde bör studien metodologiskt ligga så nära den metod som använts när modellen konstruerades som möjligt. Gustavssons avhandling är en fallstudie om det svenska beslutet att ansöka om EG-medlemskap, med tillämpning av en förklaringsmodell. Det är också en heuristisk sådan, med vilket Gustavsson (1998, p. 9) menar att han inte far efter konkreta bevis för att hans modell har rätt. Ambitionen begränsas till att söka tecken på att modellen kan vara applicerbar på ett övergripande plan, med den uttalade målsättningen att öppna dörrar till framtida studier.

Gustavsson (1998) konkretiserar sin forskningsfråga genom att utgå från etablerade teoretiska begrepp om det ämne han vill undersöka, enligt vad som förklarats närmare i tidigare teori- och tidigare forskningsavsnitt. I fallet om internationella politiska faktorer - *sources* gör han detta som en *realistisk* bedömning av hur dessa faktorer bör ha påverkat Sveriges beslut om EG-ansökan. I nästa variabel, den individuella beslutsfattarens process och hur källorna påverkat den, sker detta genom användning av konkreta definitioner av vad som utgör en *lärandeprocess*, samt teoretiska koncept om hur beslutsfattarens olika uppfattningar och övertygelser kan rangordnas i ett *hierarkiskt system* och hur rigida de är. Dessutom organiseras lärandeprocessen kronologiskt genom att bruka *schemateori* som ett raster över den.

När det gäller operationaliseringen av begreppen så är Gustavsson inte helt specifik med hur han mäter faktorerna, det förekommer inga tabeller eller uppstaplade analyscheman i avhandlingen. Däremot definieras varje begrepp som appliceras. I den empiriska analysen framhålls delar av material som ger stöd eller motstånd till faktorerna.

Forskningsdesign

Studien kommer att gå till så att likvärdiga analyser med Gustavssons görs, eller så långt det givet förutsättningarna är möjligt, när det gäller det kausalsamband som behandlas. Det blir i den bemärkelsen en teoriprovande *fallstudie*, om man ska applicera just den terminologi som

Gustavsson (1998) brukat i sin avhandling. Då min studie, i likhet med Gustavssons, troligtvis kommer att sätta olika värden på beroendevariabeln, det vill säga att vid en tidpunkt fanns en uppfattning hos beslutsfattaren och vid en annan tidpunkt hade den förändrats, kan de anses ha flera analysenheter. Därför skulle den också kunna hävdas ha en jämförande design (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, & Wängnerud, 2012, p. 109).

De rent praktiska forskningsmetoder Gustavsson använt i sin avhandling är av kvalitativ karaktär. Det är alltså en fråga om att tolka material. Det innefattar i huvudsak innehållsanalys av texter, men också ett antal intervjuer – dels med Ingvar Carlsson själv, samt med andra som stått honom nära. Av praktiska skäl, det vill säga begränsningar i den här studiens tidsram och budget, ingår tyvärr inga intervjuer med Mauno Koivisto, eller med övriga finska maktinnehavare.

I tidigare avsnitt nämndes hur en teoriprovande studie som prövar en teori på ett enda fall, snarare än en komparativ studie där olika teorier eller fall jämförs, riskerar att brista i objektivitet och att ha enklare att hitta stöd än att försvaga förklaringsvärdet hos den (Beach, 2012). För att uppväga denna risk, så långt det är möjligt, tillämpar denna studie så kallad *mest olika-design* i valet av fall att applicera modellen på. Valet av Finland som fall att applicera modellen på motiveras genom uppfattningen att finska förhållanden skilde sig åt från svenska på flera avgörande punkter inför valet att ansöka om EG-medlemskap, ändå blev slutresultatet detsamma i bägge fall – förändringar i utrikespolitiken skedde och EG-ansökningar lämnades in. Därigenom borde modellen ha svårare att förklara det finska fallet än det svenska, även om det i den här studien bara rör sig om hur ett kausalsamband inom modellen förklaras. Dessa förhållanden kommer att analyseras i kommande avsnitt.

Material

Denna studie förhåller sig till textmaterial. Analysdelen om finska och svenska förhållanden använder böcker och artiklar som behandlar dessa ämnen ur ett historiskt och utrikespolitiskt perspektiv, till exempel Kirby (2006) och Miljan (1977). När det gäller analysen av beslutsfattarens process och hur den påverkats utgår studien ifrån olika typer av källmaterial.

Dels används biografiskt material om och av Mauno Koivisto själv. Dels används akademiska källor, som behandlat finsk utrikespolitik i samma tidsperiod, ofta med anslutning till EG-frågan, som källor till information om skeendet. I dessa källor finns också andrahandskällor i ämnet, i form av officiella personer som citeras eller refereras i sammanhang som är betydelsefulla för studien.

Vad gäller officiella dokument har finska riksdagstryck och liknande visat sig svåra att få tillgång till, utan att resa till Helsingfors. Inom ramen för studien har finska utrikespolitiska institutets årsböcker använts. Dessa innehåller sammanfattningar av viktiga händelser och vissa uttalanden, vars relevans för förestående studie bedömts vara hög.

Som synes har jag tvingats göra vissa avgränsningar i materialinsamlingen, jämfört med Gustavsson, vilka har bedömts nödvändiga av praktiska skäl. Materialet som studeras är, förutom ovan nämnda avgränsningar, jämförbart med Gustavssons. Det material som har använts i studien har jag efter noggrant övervägande bedömt vara tillräckligt för att kunna säga något om det kausalsamband som ska studeras.

Att jämföra Finland med Sverige

Jämförelser mellan svensk och finsk utrikes- och säkerhetspolitik har gjorts tidigare. Finska och svenska utrikespolitiska förehavanden, i relation till varandra och omvärlden, har legat i fokus för många studier inom internationella relationer under modern tid. Sedan andra världskrigets slut har Finlands och Sveriges utrikespolitiska positioner och förhållanden till sina grannländer, stormakter och militära allianser benämnts *the Nordic Balance* (Arter, 2000). Det finns också undersökningar som behandlar en annan viktig aspekt av Gustavssons hela analys, det vill säga hur politiskt förändringsarbete kan antas bedrivas och hur maktpositioner uppnås, upprätthålls och utnyttjas. Just Sveriges och Finlands beslutsfattande maktklimat har tidigare undersökts och jämförts, varpå både likheter och skillnader funnits (Ruostetsaari, 1993).

I Gustavssons avhandling (1998) behandlas, i relation till det kausalförhållande denna studie har ambitionen att pröva, strukturella förhållanden inom internationell politik och förändringar inom dessa. Närmare bestämt identifierar Gustavsson faktorerna som händelser kopplade till kalla krigets slut. Dessa faktorer beskrivs, som tidigare förklarats, som källor till förändring i beslutsfattarens upplevelse av omvärlden. Det finns flera skäl att anta att samma övergripande strukturella förändringar som var relevanta för Sveriges fall också hade betydelse för Finlands. För det första ligger fallet som en del av Gustavssons modell ska appliceras på i denna studie, det vill säga Finlands beslut att ansöka om EG-medlemskap, inom samma relativt snäva tidsram som det ursprungliga. För det andra finns det redan en mängd litteratur som ger stöd åt antagandet att båda länder påverkades av dessa skeenden på den internationella arenan. Ett gott exempel på detta är Forsberg och Vaahtoranta (2001), som analyserat och jämfört svenska och finska Nato-relationer i förhållande till ländernas historiska erfarenheter. Frågan är hur, och varför detta skulle vara fallet. I det här avsnittet kommer därför jämförelser som berör de relevanta faktorerna i sammanhanget att behandlas. De kommer att analyseras enligt den teoretiska utgångspunkt som presenterats i tidigare avsnitt. De för sammanhanget relevanta skillnaderna mellan Sverige och Finland kommer att belysas. Avsnittets målsättning är att måla en bakgrund till fallet och att besvara frågan om vilka skäl som uppenbarar sig för att finna liknande, eller annorlunda resultat i det finska fallet, som Gustavsson gjorde i det svenska.

Finland, Sverige och kalla kriget

Den internationella politiska faktor som i Gustavssons (1998, p. 68) avhandling pekas ut som den förmodat avgörande källan till förändring i fallet om den svenska ansöknings är slutet på kalla kriget och de händelser som kopplas till detta skeende, under vintern och våren 1989-1990. I enlighet med det realistiska perspektiv som Gustavsson anlägger i sin analys fokuserar den på effekterna av den förändring i maktbalans som slutet på den bipolära världsordningen innebar. Den som vill förkovra sig i kalla kriget som fenomen och hur maktbalansen mellan de två stormakterna Förenta staterna och Nato, och Sovjetunionen och Warszawapakten analyserats har ett massivt berg av litteratur att bestiga. Med tanke på detta, och för att bibehålla relevansen för forskningsfrågan avsnittet igenom, kommer bakgrunden till denna studie att fokusera på specifikt på Finlands och Sveriges situationer i början, under och i slutet av perioden 1945-1991 och speciellt betydelsefulla händelser och förhållanden som illustrerar skillnader länderna emellan, vad gäller utrikespolitiken.

Förutsättningar efter andra världskriget

Efter andra världskrigets slut framstod Sverige i något avseende som en av vinnarna, trots att landet inte deltagit i några militära aktioner. Den svenska ekonomin blomstrade under uppbyggnadsfasen efter kriget, då exportekonomin kunde byggas upp på ett liknande sätt som efter första världskriget. Stora svenska företag rönne framgångar utomlands (Luif, 1995, p. 200). Finland, som undgått ockupation, men som utkämpat två krig mot Sovjetunionen, delvis med stöd av Nazityskland, hade andra förutsättningar. Återuppbyggnaden efter kriget genomfördes på ett förefallande effektivt sätt, men utgångspunkten skiljer sig så monumentalt från den svenska att seriösa jämförelser av kapacitet och framgång är svåra att göra. På grund av de fredsvillkor som stipulerats efter fortsättningskriget 1944 tvingades Finland betala ett enormt krigsskadestånd till Sovjetunionen. Detta delvis i form av material och exportprodukter. Tack vare att Finland klarade av att ställa om sin industri för att möta dessa krav blev skadeståndet en starkt bidragande faktor till den finska återhämtningen efter kriget och gjorde Sovjetunionen till Finlands största enskilda exportmarknad (Miljan, 1977, pp. 71-72). Detta kan tolkas som början till det tätt sammanflätade och säregna förhållande som

Finland och Sovjetunionen skulle komma att ha fram till kalla krigets slut. Ett förhållande som skiljer sig från hur Sverige relaterade till någon av de två stormakterna under kalla kriget. Även om länderna fortsättningsvis båda förhöll sig neutrala i förhållande till Nato och Warszawapakten så hade de olika egenskaper och skäl för detta (Steinbock, 2008, p. 198). Avsnittet nedan beskriver ett sådant avgörande skäl, eller faktor om man så vill.

Fördrag om vänskap, samverkan och ömsesidigt bistånd

Det definitionsmässigt bilaterala avtal, döpt enligt rubriken (nedan förkortat VSB-avtalet), som skrevs mellan Finland och Sovjetunionen efter krigsslutet skapade troligtvis avgörande förutsättningar för utformningen av den finska utrikespolitiken. Det är dessutom en specifikt finsk förutsättning, som visserligen kan ha påverkat också svenska utrikespolitiska beslut, och inte minst regionala strukturella förhållanden. Skälet till att beskriva och undersöka VSB-avtalet mer detaljerat på detta sätt är att det spelat en avgörande roll för Finlands utrikespolitik på ett sätt som förutsättningsmässigt skiljer Finland från Sverige.

Avtalet om bland annat non-aggression och militärt försvarssamarbete mellan Finland och Sovjetunionen, som undertecknades 1948, sjuades i kölvattnet av en finsk politisk maktkamp mellan det av Sovjet understödda kommunistpartiet och de konservativa och socialdemokraterna. Finska förhandlingar med USA, som utlovade sitt stöd om Finland skulle ta upp sitt fall i Förenta nationernas generalförsamling, samt rykten om en finsk ”motståndsrörelse” som skulle bekämpa kommunistiska element med våld bidrog till spänningen i situationen. Den sovjetiska pressen på Finland ökades efter detta till en sådan grad att det uppfattades som oundvikligt att bemöta den inbjudan till förhandlingar om samarbetsavtal som lagts på bordet av Sovjet (Kirby, 2006, pp. 235-239). På grund av VSB-avtalet och sovjetiska påtryckningar hade Finland inte kunna ta emot någon Marshallhjälp och hade varit beroende av Sovjetunionens godkännande för att gå med i FN och Nordiska rådet (Ibid., p. 240).

Efter en förlängning under 1950-talet fortsatte VSB-avtalet att fylla sina huvudfunktioner, dels att förbinda Finland att försvara sig mot ett militärt angrepp från Tyskland, eller dess

allierade, samt att tillåta Sovjet att ge militärt bistånd till Finland på finsk mark i händelse av ett sådant angrepp. Avtalets viktigaste funktion, eller konsekvens har beskrivits vara att tjäna som garant för att Finland inte skulle ingå några liknande avtal med västmakterna. VSB blev på så sätt en legitimering av den finska politiken om alliansneutralitet, i förhållande till Sovjetunionen (Törnudd, 1969, p. 350). Under åren sedan andra världskrigets slut hade en bild av att Finland tagit sovjetiska säkerhetspolitiska intressen i beaktande funnit fäste hos motparten. De delar om militärt samarbete som ingick i avtalet skapade förvisso skäl för misstro hos västmakterna och hotet om upptrappning från Nato och de nordiska grannländerna om någon del av de militära avtalsmekanismerna mellan Finland och Sovjetunionen skulle sättas igång var alltjämt rådande. Dock upplevdes VSB-avtalet också från finsk sida som det enda medlet som kunde möjliggöra alliansneutralitet under de omständigheter som präglade den internationella politiken (Hakovirta, 1969, p. 259).

VSB-avtalets implikationer om militär assistans mellan Finland och Sovjet satte finländarna i en prekär situation. Den egna försvarsdoktrinen uppgifter var att avskräcka främmande makter från militära invasioner, skydda Finland från riktade kärnvapenattacker och samtidigt genomgå en materiell upprustning, varav en stor del av den militära materielen köptes och byttes från just Sovjetunionen (Möttölä, 1982). Efter Sovjetunionens upplösning blev avtalet ogiltigt, då ena parten inte längre existerade. Inget motsvarande avtal tecknades sedan med Ryssland eller Oberoende staters samväld.

Svensk neutralitet, finsk säkerhet

Vid flera tillfällen har det komplexa förhållandet mellan VSB-avtalet och Finlands neutralitetspolitik behandlats. Antingen genom hur avtalet påverkat Finlands utrikespolitiska doktrin och förhållande till stormakterna, eller hur avtalet egentligen ska tolkas – som ett påtryckningsmedel, ett bilateralt avtal eller rentav en oskriven militärallians (P. Väyrynen, 1988).

Till skillnad från den finska situationen, med VSB-avtalet taget i beaktande, hade den svenska neutraliteten aldrig officiellt definierats gentemot, eller garanterats av, någon av stormakterna

under kalla kriget. Således kan den svenska neutralitetspolitiken betraktas som formulerad förhållandevis fritt från yttre påtryckningar och med nationens eget bästa och maktposition i första rummet (Gustavsson, 1998, pp. 73-74). Den kan stundom förvisso ha betraktats med misstro från somliga aktörer, då officiella uttalanden av olika karaktär gjorts, och andra politiska motiv än de officiella kan ha legat bakom vissa beslut. Men den svenska neutralitetspolitiken var etablerad som ett starkt bakomliggande skäl till Sveriges internationellt höga status (Ibid.).

Vad gäller den finska neutraliteten har den debatterats och kritiserats i förhållande till sin trovärdighet, utifrån hur den uppfattats av båda stormakterna. Exempelvis konstateras att Finland tvingats ta hänsyn till sovjetiska önskemål på ett sätt som gjort det omöjligt för Finland att utöva samma typ av diplomatiska makt som Sverige – exempelvis gällande uttalanden om Vietnamkriget (Hakovirta, i P. Väyrynen, 1988, pp. 29-30). Finlands neutralitet var starkt förknippad med sovjetiska säkerhetspolitiska krav. Således blev den, i kombination med VSB-avtalet ett sätt att hålla den större grannen lugn och därmed garantera sin egen nationella säkerhet. Trots detta, eller kanske som ett led i en sovjetisk strategi, blev den finska neutraliteten bekräftad av en sovjetisk generalsekreterare först två veckor innan Berlinmuren föll (Luif, 1995, p. 221). Den alliansneutrala hållningen hävdas också vara en del i en utrikespolitisk doktrin, som haft grunden i en utpräglad lägesbevakning mot grannen i öst. I den speciella situationen blev varje liten öppning till tydlig utövning av suverän statsmakt av yttersta vikt (Miljan, 1977).

Finlandiseringsdebatten

Just maktutövning som tillhör en suverän nationalstat, det vill säga makten över eget territorium och beslut som gäller det är en fråga i sig, som berört Finland på ett sätt som Sverige inte kan sägas ha varit i närheten av. Finlands nära relation till Sovjetunionen uppfattades så pass problematisk att den ledde till en internationell debatt, bland journalister, akademiker och politiker, främst inom västmakterna men också i Finland, om Finland ens var en suverän stat, eller om det i praktiken var en lydstat till Sovjetunionen (Moisio, 2008). Begreppet *Finlandisering* syftar just till att beskriva en stat som behållit större delen av de

attribut som förväntas av en självständig stat, men som i praktiken är en marionettdocka, där Sovjetunionen drar i trådarna (Iloniemi, i P. Väyrynen, 1988, p. 27). Att en sådan debatt, hur felinformerad eller orättvis den än var, över huvud taget har existerat och spelat en sådan roll att den omskrivits i någon omfattning, är i sig ett tecken på hur mycket Finlands situation skilde sig från den svenska. Motstycke saknas i svensk modern historia, trots vissa anklagelser om undfallenhet mot USA.

Sverige och Finland vid kalla krigets slut

Gustavsson (1998) argumenterar i sin avhandling för att Sverige under kalla kriget, med en realistisk syn på internationella relationer, upplevde en relativ nedgång i sin maktposition. Den svenska diplomatin och den internationella status som en trovärdig neutralitet, i kombination med ett starkt militärt försvar, gav minskade succesivt i slagkraft, ju närmare 1990-talet tiden gick. Därför var neutraliteten då inte längre lika betydelsefull som den en gång varit. När kalla kriget tog slut och den internationella maktbalansen förändrades blev det därför aktuellt att söka ett nytt sätt att stärka den internationella positionen – där EG var en möjlig väg att gå. Dock var inte detta avhängigt Sovjetunionens fall. Det var bara en ytterligare faktor, som bidrog till uppfattningen att det inte fanns någon större poäng kvar med total neutralitet inför internationella säkerhetssamarbeten.

I Finlands fall gick den utrikespolitiska doktrinen, då de händelser som ledde till kalla krigets slut var på väg att komma i rullning, ut på att bland annat förstärka säkerheten, freden och att höja prestige (P. Väyrynen, 1988, p. 155). Landet var då djupt färgat i av sin historia av invasionskrig och den komplexa relationen till grannlandet och stormakten i öst. VSB-avtalet var fortfarande i kraft och var i praktiken ett strukturellt hinder för Finlands maktutövning inom sitt eget territorium.

Sammanfattning och slutsatser

Sverige kunde inte längre tjäna något på att förbli neutralt under perioden i fråga och i och med Sovjetunionens upplösning förelåg inget direkt hot mot den nationella säkerheten. EG-medlemskap kan mycket väl ha framstått som ett rimligt val i den framväxande nya världsordningen efter kalla kriget. Gustavsson (1998, p. 96) menar, mot den bakgrunden, att slutet på kalla kriget, som internationell politisk faktor betraktat, kan ha spelat en roll i svenskt beslutsfattande.

I analysen har en situation framträtt, där Finland utsatts för yttre påtryckningar från en stormakt, utformat en utrikespolitik helt i förhållande till stormakten och upplevt sig nödgad till det, för att bevara något av sin suveränitet. Enligt realismen är det fråga om att agera självbevarande, eller att ägna sig åt självhjälp för att garantera säkerheten. Finlands neutralitet grundade sig på den responsiva karaktär gentemot stormakten Sovjetunionen som dess utrikespolitik antog. Finland insåg att Sovjetunionen var betydligt mer angeläget om att skydda sina gränser från angrepp från väst, än att uppnå världsherravälde. Självändamålet för Finland låg då i att få sin position som neutral buffert mot Nato vidimerad av Sovjet, samt att kunna utnyttja möjligheter till att öka sin relativa makt när de dök upp.

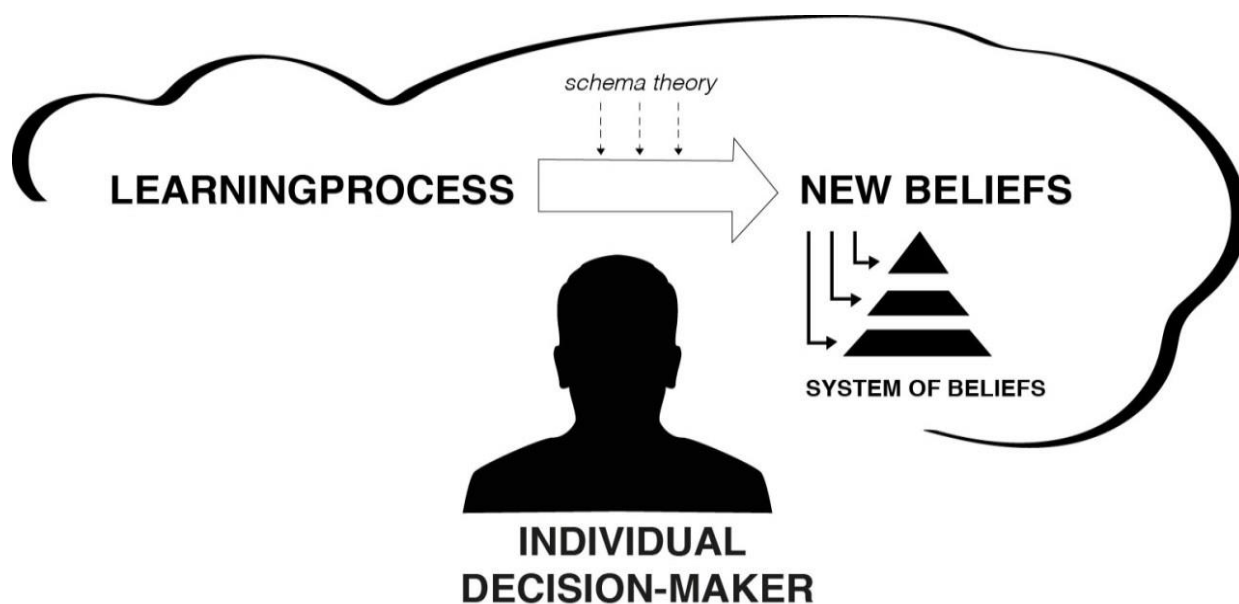
Sveriges maktposition försvagades under kalla kriget, medan Finland kämpade för att upprätthålla makten över sina egna beslut och utrikespolitik. Sverige kunde definiera och anpassa sin utrikespolitik självständigt enligt världsläget, men Finland var, som illustrerats i avsnittet, tvunget att ta hänsyn till Sovjetunionen i alla utrikespolitiska avseenden. Vid kalla krigets slut försvann det enskilt största hotet mot finsk säkerhet, Sovjetunionen, och VSB-avtalet likaså. Enligt ett realistiskt perspektiv borde då Finland ha tagit alla möjligheter att stärka sin maktposition. Någon form av säkerhetssamarbete vore önskvärt. EG:s försvarssamarbete var då fortfarande under utveckling, men kan mycket väl ha framstått som ett rimligt alternativ i det finska fallet.

Även Finlandiseringsdebatten bör ha haft en effekt på den finska självbilden. Då finsk utrikespolitik hade det uttalade målet att öka den internationella prestige vore det rimligt om bevis för Finlands självständiga beslutsfattande sågs som något önskvärt. Ett inträde i en allians eller samarbete av liknande slag skulle definitivt vara ett bevis på finsk självständig utrikespolitik.

Slutsatserna av analysen av Finlands situation fram till kalla krigets slut och jämförelsen med Sveriges är att Finlands situation på många sätt skilde sig från den svenska fram till kalla krigets slut. Som källa till politisk förändring är det rimligt att kalla krigets slut påverkade finskt beslutsfattande. Det framstår därtill som troligt att det skulle ha haft en större effekt i Finlands fall, än i Sveriges, givet förutsättningarna som analyserats ovan. Baserat på den realistiska ansats som studien haft gentemot de internationella faktorerna är det rimligt att anta att Finland, liksom Sverige, som liten stat hade något att tjäna på att närma sig EG. Efter Sovjetunionens fall fanns inte längre något direkt militärt hot mot den nationella suveräniteten och Finland borde då, enligt alla konstens regler ha tagit tillfället i akt att uppgå i en allians, för att förstärka sin position internationellt.

Den kognitiva faktorn – Koivistos lärandeprocess

I detta avsnitt kommer huvuddelen av studiens empiriska analys och resultatet att presenteras. I och med det kommer studien att återvända till sitt empiriska syfte, eller forskningsfråga om man så vill. Det vill säga om samma faktor som enligt Gustavsson påverkade Ingvar Carlsson och dennes världsuppfattning också hade påverkan på Mauno Koivisto. Denna studie utgår från ståndpunkten att Koivisto, någon gång under perioden mellan 1988, då de händelser som ledde till Sovjetunionens kollaps eskalerade snabbt, och våren 1992, då beslutet om finsk EG-ansökan undertecknades, förändrade sin uppfattning om finsk medlemsansökan och de övertygelser som var kopplade till den. Han hade då genomgått en lärandeprocess av nya intryck och upplevelser som ledde fram till detta. Nedan kommer denna förändring att undersökas, och spår i den efter det kausalsamband studien ska testa kommer att eftersökas. Detta ska, så långt det är praktiskt genomförbart, göras så nära det tillvägagångssätt som Gustavsson använt som möjligt, enligt vad som presenterats i studiens teori och metodavsnitt. Det är alltså Koivistos lärandeprocess och hur den förändrade hans övertygelser som ska undersökas. Koivistos övertygelser och ståndpunkter ska rangordnas hierarkiskt enligt ett system, med utgångspunkten att övertygelser högre upp i hierarkin är mer rigida än de längre ned. När förändringen uppstod och fick fäste hos Koivisto ska tolkas med hjälp av schemateoretiskt perspektiv om individuell förändring. Av pedagogiska skäl illustreras analysmodellen med en figur.

Figur 5.1 Den kognitiva analysmodellen

Vilka var Koivistos nya övertygelser?

Mauno Koivisto var innan han övertog presidentposten premiärminister och hade innan dess suttit i fyra olika regeringar. Vid läsningen av vad såväl andra, som vad Koivisto själv skrivit om sin politiska gärning framstår han framförallt som en pragmatiker, i socialdemokratisk anda. Han har under sin politiska karriär i huvudsak motarbetat splittring inom partiet och eftersträvat breda samarbeten politiskt. Koivisto tog också stort intryck av den president som innehade ämbetet före honom sedan 1956, Urho Kekkonen. Under dennes presidentskap hade ämbetet varit synonymt med den yttersta makten över utrikespolitiken, vilket var utmärkande för presidentämbetet ända fram till 1990-talet (Raunio & Tiilikainen, 2003, pp. 22-23). Som Finlands statschef, och med bakgrunden mot Finlands speciella världspolitiska situation, är det rimligt att utgå ifrån att Koivisto tog intryck av händelser runtomkring honom och höll sig informerad om omvärlden via officiella och inofficiella källor.

Fundamentala antaganden och politiska mål

Rubriken på raden ovan utgör den översta nivån i systemet och är alltså högst upp i hierarkin av övertygelser. Denna nivå definieras här som ideologiska övertygelser och är den mest rigida och svårförändrade. När det gäller ideologiska grundbultar jämföras i denna studie Mauno Koivistos övertygelser med de som tillhör hans parti finska socialdemokraterna. Ideologin ur ett utrikespolitiskt perspektiv grundar sig då först och främst på tanken om internationell solidaritet, jämlikhet och fredsvilja. Verktygen för att uppnå dessa är demokrati och socialistisk reform. Fredsviljan manifesteras genom en stark tro på alliansneutralitet och att undvika inblandning i konflikter. Mänskliga rättigheter och konsensus är andra viktiga grundpelare i en socialdemokratisk utrikespolitik.

Det går inte att finna någon direkt förändring i Koivistos grundläggande ideologiska övertygelser under tidsperioden i fråga. De socialdemokratiska värderingarna om solidaritet och mänskliga rättigheter är återkommande i offentliga uttalanden och egna verk och det går inte att finna skäl att tro att Koivisto skulle ha utvecklat en exempelvis liberal ideologi. Vad som skiljer dem åt från traditionell svensk socialdemokratisk retorik är exempelvis hur konsekvensanalysen av en osolidarisk världsordning målas upp. Till exempel tog presidenten upp, i sitt nyårstal 1 januari 1991, vikten av att jämna ut de ekonomiska skillnaderna mellan Väst- och Östeuropa, och ställde detta i relation till risken att Finland skulle drabbas av en invandringsvåg, på grund av dessa skillnader ("Yearbook of Finnish Foreign Policy," 1992). Synen på solidariteten präglas också av en något mer realpolitisk syn än vad vi i Sverige, åtminstone tills nyligen, har varit vana vid när det gäller socialdemokraterna. Hösten 1989 talar Koivisto, inför den västtyska förbunds-presidenten, om de växande ekonomiska skillnaderna mellan Väst- och Östeuropa som ett potentiellt hot mot hela världsdelen (Koivisto, 1992, p. 102). De ideologiska övertygelserna om jämlikhet och solidaritet var för Koivisto, i det här avseendet, kopplade till en kontinuerlig observation av världsläget.

Strategiska politiska övertygelser och preferenser

Strategiska politiska övertygelser och preferenser utgör den mellersta nivån i systemets hierarki. Strategiska politiska övertygelser jämföras här med hur ideologiska övertygelser

omvandlas till generella politiska principer. Alltså bland annat hur utrikes- och säkerhetspolitiken utformas.

Mauno Koivisto nämner vid flera tillfällen sin beundran för sina företrädare Juho Paasikivi, Urho Kekkonen och deras utrikespolitik. Den manifesterades genom vad som kallas Paasikivi-Kekkonenlinjen, vilken i stora drag gick ut på att utforma en utrikespolitik som höll Finland utanför konflikter mellan stormakterna. Detta för att kunna bevara suveräniteten och självständigheten i alla lägen. Denna linje behölls i sina grundvalar av Koivisto och kombinerades med grundpelare på vilka Koivisto byggde sina utrikespolitiska övertygelser. Realpolitiken var också starkt närvarande i Koivistos uppfattningar om utrikespolitiken. Samma år som hans tillträde till presidentposten sade han följande i ett tal vid Paasikivisamfundet (Koivisto, 1992, p. 17):

”För att Finland ska ha framgång med sin säkerhetspolitik krävs riktiga bedömningar och slutsatser om världsläget, förhållandet mellan stormakterna, den europeiska politiken och läget i vår närmaste omgivning.”

Stabiliteten är det viktigaste i den finska utrikespolitiken, menade presidenten och visade inga större tecken på förändringsiver för finsk del, när Sovjetunionens generalsekreterare Gorbatsjov inledde reformprogrammen perestrojka och glasnost i mitten av 1980-talet (R. Väyrynen, 1993). Den ”goda grannsämjan” är ständigt återkommande i Koivistos (1992) formuleringar. När utrikespolitiken skulle appliceras på omvärlden var det genom internationell konsensus och multilaterala samarbeten som FN och Europeiska säkerhetskonferensen KSSE, föregångaren till OSSE. I dessa sammanhang röstade Finland regelmässigt med sina nordiska grannar så länge det inte gällde en fråga för stormakterna. Då rådde allmän försiktighet (Koivisto, 1992). Givetvis var också neutraliteten en avgörande faktor i den finska utrikespolitiken.

När det gäller denna medelnivå i hierarkin hade Koivisto genomgått vissa förändringar. Från att tidigare emfaserat vikten av att finsk utrikespolitik präglades av förutsägbarhet skedde ett skifte i samband med statskuppen i Sovjetunionen 1991. Finland fördömde då, i ett gemensamt uttalande mellan de nordiska utrikesministrarna, kuppmakarna som ju tillhörde det gamla kommunistpartiet, i förhållandevis starka ordalag. Detta var en ny mycket högre

grad av markering mot grannen i öst. Koivisto uttryckte sig som följer angående detta i en Tv-intervju den 23 augusti 1991 (Koivisto, 1992, p. 155):

”Vårt beteende vid detta tillfälle hade karaktären av undantag, ett undantag i jämförelse med vår tidigare policy, och man måste anse att det var rätt enastående. (...) Världen har förändrats, och man kan inte tänka sig att vi ur det förgångna skulle söka efter lärdomar inför allt det nya.”

Koivisto hävdar också i detta sammanhang att han ”redan tidigt utgått från att det kommer en tid då centralstyrda system upplöses” (Ibid.). Detta är tecken på att Koivisto hade antagit en uppfattning om att den nuvarande maktbalansen som dikterade förutsättningarna för finsk utrikespolitik var på väg att förändras. En ny flexibilitet och frihet i utrikespolitiken framstod som möjlig. Presidenten uttalade sig efter detta om att VSB-avtalet borde uppdateras, om intresse fanns från båda parter ("Yearbook of Finnish Foreign Policy," 1992). Vid ett senare tillfälle sade presidenten att han ”redan länge funderat över detta” (Koivisto, 1992, p. 166).

Den goda gransämjan var alltjämt central för Koivisto. Övertygelsen om detta förändrades inte i grunden, men den anpassades synligt efter den världspolitiska situationen. Efter Sovjetunionens fall nämner Koivisto, i sitt nyårstal 1 januari 1992, att de nya republikerna i forna Sovjetunionen och deras vapenarsenal kan utgöra ett framtida hot och att ”behovet av en fungerande centralmakt är alldeles uppenbart” (Koivisto, 1992, p. 167). Uttalandet är intressant, då det placerar sig kronologiskt bara veckor innan Koivisto för första gången uttryckte sig positivt om ett EG-medlemskap i ett offentligt sammanhang. Då kommenterar alltså Koivisto den framväxande situationen med oro inför framtida konflikter. Grannländernas nya förutsättningar får i ljuset av detta en möjlig roll att spela för förändringar i utrikespolitiken.

Den finska neutraliteten som utrikespolitisk princip står fast som övertygelse hos Koivisto och han distanserar sig, i samma andetag som han diskuterar förändringarna i Sovjetunionen, ifrån EG som utrikespolitisk aktör, som ”har sitt eget sätt att definiera utrikes- och säkerhetspolitiken” (Koivisto, 1992, p. 168). Dock tycks denna uppfattning inte vara fullständigt orubblig. I kontexten om den föränderliga maktbalansen i världspolitiken undviker Koivisto att precisera neutralitetsbegreppet, då ”vi inte bör begränsa vår egen situation snävare än vad som är nödvändigt” (Ibid.).

Taktiska övertygelser och preferenser

Denna del av systemet tolkas som ett koncentrat av mer specifika idéer och preferenser om politikens utformning. Om nivån över denna exempelvis utgjordes av principiella politiska övertygelser som om Finland skulle vara neutralt eller inte, handlar den här nivån snarare om huruvida finsk neutralitetspolitik var kompatibelt med ett eventuellt EG-medlemskap eller inte.

Koivistos personliga uppfattningar gällande utrikespolitiken präglas av ett mått av försiktighet. En bild av att det kan vara lika bra om det inte händer någonting alls tonar upp sig under åren fram till kalla krigets slut. Så sent som i april 1990 framhåller Koivisto att ”Berlinmurens fall inte tar bort källorna till konflikt i Europa”, och att det ”i det här läget är av yttersta vikt att bevara goda relationer med grannar och att uttrycka sig försiktigt” (*Yearbook of Finnish Foreign Policy*, 1991, p. 71). Den övergripande bilden av en försiktig och betänksam general är genomgående, som i det längsta ville undvika att orsaka några spänningar mellan stormakterna.

Koivisto gav tydliga besked om sina personliga övertygelser och preferenser om EG-medlemskap, när det gäller den finska neutralitetspolitiken. Även efter att den ekonomiska krisen inom Warszawapaktsländerna blivit uppenbar sade Koivisto, bara veckor innan Berlinmurens fall, att ”finsk neutralitet är inkompatibelt med EG-medlemskap” (*Yearbook of Finnish Foreign Policy*, 1990, p. 64). Koivisto menar själv att han fram till kuppöversöket i Moskva den 19 augusti 1991 ansåg att den finska suveräniteten över självständigt beslutsfattande i utrikes- och säkerhetspolitiska frågor inte kunde ges bort hursomhelst. I relation till en eventuell EG-ansökan trodde inte Koivisto att några undantagsklausuler för finsk självständig säkerhetspolitik skulle accepteras vid en ansökan. En avslagen ansökan hade varit värre för finsk säkerhet än ingen alls, menade Koivisto (2008).

Mauno Koivisto var inte emot europeisk integration som sådan, men hade länge den personliga övertygelsen att den för Finlands del bör hållas på ett ekonomiskt plan. Presidenten uttalade sig nästan ett år efter Berlinmurens fall, inför riksdagens utrikespolitiska kommitté, om att Finland borde koncentrera sig på de pågående förhandlingarna om frihandelsavtalet kallat det Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES) och ”glömma spekulationer kring fullt medlemskap i EG” (*Yearbook of Finnish Foreign Policy*, 1991, p. 73). Strax därefter

ska han personligen ha ingripit mot Centrala handelskammarens planer på att offentliggöra ett uttalande till fördel för ett EG-medlemskap (Lipponen, i Luif, 1995, p. 223).

Även i denna, den mest flexibla nivån av systemhierarkin återfinns tecken på förändring i Koivistos övertygelser. Sammanställningen ovan av de hinder för ett finskt EG-medlemskap som Koivisto uttryckt undanröjdes under tidsperioden ett efter ett. Dessa hinder sammanfattas enligt följande: risken för utrikespolitiska klavertramp gentemot Sovjetunionen, oklarheter kring Finlands möjligheter till självständigt beslutsfattande inom EG-samarbetet i utrikes- och säkerhetspolitiska frågor, samt föredragen ekonomisk integration (EES) framför politisk sådan (EG).

Det noteras att Koivisto efter Sveriges plötsliga U-sväng i EG-frågan i oktober 1990 inte gjort några ytterligare uttalanden om den finska neutralitetens inkompatibilitet med EG. Det är dessutom värt att notera att han i sina tal vid riksdagens öppnande och vid avläggandet av regeringens ämbetsed 1991 inte helt avfärdade ett EG-medlemskap (Hayes, September, 2011, p. 29). Detta utgör ett tecken på att Sveriges agerande, som ju i sig kan sägas utgöra en internationell politisk faktor inom kalla krigets slutskede, påverkat Koivisto mot en annan hållning i frågan om neutraliteten kontra EG och medlemskap på ett mer generellt plan. Koivisto uttrycker också sitt missnöje över den svenska ansökan om medlemskap i EG, Ingvar Carlssons hantering av den, och hur Finland inte blev förvarnat (Koivisto, 2008).

Vad gäller säkerhetspolitiken och lyhördheten mot Sovjetunionen som taktisk övertygelse får den sig en avgörande törn i och med kuppöversöket i Moskva 1991. Koivisto tog starkt intryck av dessa händelser och har uttryckt att ”Händelserna påverkade vår säkerhetspolitik i grunden” (Koivisto, 2008, p. 189). I och med Sovjets sönderfall upphörde också den eviga följeslagaren VSB-avtalet att gälla. Ett nytt avtal med nybildade Ryska federationen förbereddes, med handel i första rum och inte militära paragrafer. Det var först efter detta som Koivisto bytte fot officiellt i EG-frågan. Den personliga preferensen om ekonomisk integration i första hand kvarstod dock, till dess att den framstod som uppnåelig, i Koivistos ögon.

Finlands förhandlingar om inträde i EES tycktes sluta lyckligt vid årsskiftet 1991/92. Detta är den första kontext i vilken Koivisto uttalar sig positivt om EG:s integrationsfrämjande kraft. Koivisto menar också själv att då hans personliga ambition om att inleda den ekonomiska

integrationen såg ut att gå i hamn var han redo att låta regeringens arbete med EG-ansökan gå vidare (Koivisto, 2008, pp. 189-190).

I och med ovan beskrivna skeenden hade de avgörande hinder som Mauno Koivisto själv såg för ett finskt EG-medlemskap undanröjts och han förhöll sig, som varit hans modus operandi i de flesta lägen, pragmatisk till regeringens vilja att gå vidare med ansökningsprocessen. Han betonade vikten av att ansökan skedde med ett brett stöd och utan rävspel bakom kulisserna (Koivisto, 2008, p. 190). Då han för första gången uttalade sig positivt om ett finskt EG-medlemskap nämnde han varken neutraliteten eller säkerhetspolitik i sitt tal, men tillkännagav senare att de spelat en roll för honom, i sammanhanget (Ibid.):

”Säkerhetsfrågorna tog jag inte upp som motiv för ansökan. De var en bakgrundsfaktor, men säkerhetens betydelse som drivkraft för mina beslut klarnade för mig i högre grad först senare, när jag reflekterade över saken.”

När förändrades de?

Enligt vad som angetts i modellen i början av avsnittet ska nu redogöras för hur Koivistos lärandeprocess såg ut kronologiskt. Enligt ett schemateoretiskt perspektiv sker förändringar i individers övertygelser stegvis, över tid och behöver inte alltid vara helt konsekventa däremellan. Efter ovan analys av materialet som rör Koivisto och hans övertygelser kommer denna studie att beskriva Mauno Koivistos lärandeprocess som en förändring som skedde i två huvudsakliga steg, eller faser. Koivistos övertygelser i utgångsläget inför kalla krigets slutskede har beskrivits tidigare i avsnittet. De ger en helhetsbild av en president som var noga med det utrikespolitiska arv, som ju varit framgångsrikt, han vid sitt tillträde hade att förvalta. Stabilitet och förutsägbarhet, observation och lyhördhet, grannsämja, att verka genom konsensus i FN, i samklang med de nordiska grannländerna när det var möjligt och andra multilaterala samarbetsorgan som KSSE.

Den första fasen i Koivistos lärandeprocess, som börjar med de första noterbara förändringarna i Koivistos syn på det internationella läget, kommer under åren 1988-89, då han börjar kommentera den växande ekonomiska krisen i Central- och Östeuropa och

Sovjetunionen med ökad emfas. Sannolikt fick han information om detta genom de statsbesök som förekom frekvent, och naturligtvis genom andra underrättelsekällor. Koivisto fick då intrycket om att en större förändring i det världspolitiska läget var på gång och närmade sig snabbare än tidigare. Dessa intryck förstärktes ytterligare, genom observationer av flera år av förändring i det politiska klimatet inom själva Sovjetunionen, drivna av Gorbatsjov. För Koivisto var det då uppenbart att enda vägen framåt för grannen i öst var ytterligare ekonomiska och demokratiska reformer. När Gorbatsjov, två veckor innan Berlinmurens fall, som första sovjetiska ledare till sist erkände Finland som neutral stat gav det dock intrycket att det bästa Koivisto kunde göra var att sitta lugnt i den säkerhetspolitiska båten och försöka gjuta olja på de vågor som sköljde över relingen. Spår av detta återfinns i hur viljan till ekonomisk integration med Västeuropa visserligen blev uppenbar efter murens fall, men hur neutraliteten samtidigt var i högre prioritet för Koivisto. Detta och vad Koivisto upplevde som ett växande ekonomiskt ömsesidigt beroende var garantier mot framtida krig.

Den andra fasen är något kortare och desto mer intensiv vad gäller frekvensen av avgörande intryck och upplevelser för den finska presidenten. Fas två inleds hösten 1990 med att Koivisto konfronteras med Sveriges beslut att, utan Finlands vetskap, ansöka om EG-medlemskap. Detta var en upplevelse som tydligt påverkade Koivisto, då han uppgivet konstaterade att det nordiska samarbetet ännu än gång gjort finländarna besvikna och lämnat dem utanför. Detta gläntade på dörren mot andra samarbeten. Fortfarande var det ekonomiska samarbeten, framförallt förhandlingarna med EES, som framstod som mest uppnåeliga och rimliga för Koivisto. Att Finland skulle behålla hela makten över sina säkerhetspolitiska beslut, som så länge varit det viktigaste för finska presidenter, var fortfarande ett hinder för EG-medlemskap, enligt Koivisto. Men när den misslyckade statskuppen i Moskva augusti 1991 skedde blev det en tydlig vändpunkt i Koivistos syn på grannsämjan och den finska utrikespolitiken. Efter Sovjetunionens slutgiltiga kollaps i december 1991 var VSB-avtalet inte längre något som Koivisto behövde ta hänsyn till, vilket förändrade förutsättningarna för neutraliteten och utrikespolitiken i övrigt. Samtidigt tornade nya hot upp sig i horisonten. De kom från de forna sovjetstaternas bräckliga statskontroll och deras rostande, men stora och dåligt inventerade vapenarsenal. Detta nya hot tog Koivisto tydlig notis om. När så slutligen förhandlingarna med EES verkade fullbordade och Koivistos personliga ambition om ekonomisk integration tycktes bli realiserade, blev det den sista upplevelsen som fick Mauno Koivisto att till fullo byta åsikt i EG-frågan. Lärandeprocessen var därmed fullbordad. Mauno

Koivisto hade under denna process förändrat sitt sett att se på de internationella politiska faktorerna. Koivisto (1992, p. 9) ger i sin egen analys av denna tidsperiod av sitt presidentskap slutligen en kommentar till den utrikes- och säkerhetspolitik han haft ambitionen att föra:

”Jag har skött frågorna på mitt eget sätt. Jag har hållit mig till de riktlinjer som mina närmaste föregångare dragit upp och försökt anpassa dem på ett kreativt sätt till de nya förhållandena, som förändrats på ett delvis överraskande sätt.”

Slutsatser och diskussion

Denna studie hade som syfte att, utifrån Gustavssons modell om förändringar inom utrikespolitiken, undersöka om samma förklaringar har bäring för Finlands beslut att ansöka om medlemskap i dåvarande EG, som för Sverige. Därutöver var ambitionen att bidra till diskussionen om förklaringsvärdet i Gustavssons modell. Genom avgränsningen av teorin blev det empiriska syftet att pröva ett av kausalsambanden i modellen. Detta operationaliserades genom att, i en innehållsanalys av relevant material, ställa frågan om huruvida internationella politiska faktorer var en källa till förändring i den individuella beslutsfattarens lärandeprocess fram till beslutet i fråga togs. Efter att ha identifierat den internationella politiska faktor som var den i särklass mest avgörande för tidsperioden i fråga, samt den individuella beslutsfattare som efter moget övervägande rimligen varit den mest betydelsefulla i sammanhanget, såg variablerna i kausalsambandet ut på följande vis:

Figur 6.1 Kausalsambandet som förklarande faktor

Spelade kalla krigets slut roll för Koivistos syn på finskt EG-medlemskap?

Enligt analysen av finska förhållanden, jämfört med svenska, i det kontextualiserande avsnittet, bör de ha haft det. Det realistiska perspektiv som modellen, och denna studie, applicerade där stipulerar att beslutsfattare är rationella aktörer med nationell säkerhet och

makt som första prioritet. Sett ur ett sådant perspektiv borde Koivisto i högsta grad ha tagit chansen att stärka Finlands position genom ett alliansmedlemskap, vid Sovjetunionens fall. Men som bidrag till fältet FPA skulle modellen gå på djupet med beslutsfattarens roll. För att utreda detta krävdes en djupare analys av Koivistos lärandeprocess och vad som påverkat den. Frågan blev då om Koivisto påverkats av upplevelser och intryck som rört kalla krigets slut och om dessa, genom lärandeprocessen, fått Koivisto att se på dessa faktorer på ett nytt sätt – ett sätt som gjorde EG-medlemskapet till ett möjligt alternativ.

Enligt resultaten av den empiriska studien var händelser som är kopplade till kalla krigets slut källor till förändring hos Mauno Koivisto. De utgjorde alltså upplevelser och intryck som påverkade Koivistos lärandeprocess. Därigenom utgjorde de avgörande förutsättningar för Koivistos förändrade hållning i frågan om finskt EG-medlemskap. De mest uppenbara tecknen på detta är de rena citat där Koivisto själv talar om dessa händelser som starkt påverkande faktorer på den finska utrikespolitiken. Men också de mer subtila förändringarna och glidningarna som går att finna i uttalanden om grannländer, ekonomiska förhållanden och inte minst neutraliteten. Framförallt de uttalanden och synpunkter Koivisto gav uttryck för i samband med kuppöversöket och Sovjetunionens slutgiltiga fall är avgörande markörer för hur han tagit intryck och anpassat sina övertygelser efter nyuppkomna situationer och möjligheter. Det är helt enkelt de mindre förändringarna, vad gäller de strategiska och taktiska nivåerna, i kombination med de mer lättlästa större uttalandena, som ger skäl för slutsatsdragningen av resultaten.

Det är förvisso relevant att ifrågasätta vad i källmaterialet som utgör tecken på genuina upplevelser och idémässiga förändringar, jämfört med retoriska konstruktioner, efterklokhet eller till och med revisionism. Som svar på den hypotetiska frågan framhåller jag materialets bredd. Det innehåller dels direkta citat och kommentarer från personen i fråga, men också vad observatörer och akademiker, som ju är underställda krav på objektivitet i sina verk, har skrivit om dessa skeenden. Materialet består också av sådant som är författat, observerat och sagt i direkt tidsmässig anslutning till det studien analyserar, såväl sådant som analyserats och kommenterats i efterhand då en helhetsbild låtit sig formas. Därigenom anser jag att studien har gjort vad den har kunnat för att skapa en så objektiv analys som möjligt, i förhållande till att det faktiskt är en enda persons övertygelser som ska analyseras.

Den sista delen av resultatredovisningen kartlade Mauno Koivistos lärandeprocess kronologiskt. Den organiserar Koivistos lärandeprocess i två faser. En något längre inledande, och en kortare men desto intensivare avslutande fas. Dessa går att ringa in, inte bara genom vad Koivisto sagt, utan också vad han inte sagt, eller kanske snarare vad han slutat tala om vid vissa tillfällen. När det gäller statsrepresentanter av Koivistos kaliber, som öppet hävdade det ansvarstagande lugnets och pragmatikens fördelar, är det rimligt att utgå från att saker de plötsligt väljer att inte säga något om då anses vara betydelsefulla eller kritiska.

Hur gick prövningen?

Här återvänder studien till sitt huvudsyfte, det vill säga att undersöka om samma förklaringar hade bäring för Finlands beslut att ansöka om medlemskap i EG, som för Sveriges. För att kunna hävda att den här studien faktiskt prövar modellen, som den säger sig göra, krävs tydliga kriterier för slutsatsdragning. I detta syfte har studien tolkat Gustavsson som att han drar slutsatsen att den oberoende variabeln internationella politiska faktorer faktiskt påverkar beroendevariabeln den individuella beslutsfattaren. För att dra slutsatser om hur väl den delen av Gustavssons modell håller skulle därför denna studie, vilket har nämnts tidigare, söka spår efter det kausalsambandet. Om några sådana spår inte fanns existerade inte kausalsambandet i det fall som studien undersökt. Vid ett sådant utfall skulle den delen av modellen falsifieras och därmed påverka hela modellens förklaringsvärde negativt.

Som resultatet av den empiriska analysen nu presenterat sig ger det stöd åt kausalsambandet, även i Finlands fall. Samma faktorer hade bäring för Finlands beslut att ansöka om medlemskap i EG, som för Sveriges. Genom att finna tecken på detta har den empiriska studien därmed uppfyllt sitt huvudsyfte. Alternativet var, som beskrivits, att inte finna några tecken i empirin. Detta ger modellen ett ökat förklaringsvärde som helhet, även om studien inte säger något om resten av kausalkedjan. I Sveriges fall spelade andra faktorer än de som testats i denna studie en större roll för beslutet. Det är möjligt att andra faktorer, ekonomiska eller inrikespolitiska, skulle visa sig ha större eller mindre betydelse även i Finlands fall. Dock blir sådana frågor en uppgift för framtida teoriprovande studier.

En möjlig invändning mot den här studiens upplägg skulle kunna vara att det var tämligen väntat att studien skulle finna ett positivt resultat för modellen, då den valde att pröva det mest uppenbara kausalsambandet. Av en sådan prövning kunde ett dylikt resultat vara väntat. Så må vara fallet, men som informerades i metodavsnittet och sedan redovisades i det jämförande analysavsnittet så skiljer sig det fall som kausalsambandet testats på, från det tidigare. Sveriges och Finlands situationer skilde sig åt, i för modellen relevanta avseenden. Gustavsson var försiktig med att tillskriva sin modell ett alltför starkt förklaringsvärde, i enlighet med det heuristiska perspektiv han anlade i sin studie, men menade samtidigt att den kunde komma att bli betydelsefull för forskningsfältet och gynna framtida studier. Gustavsson menade till och med att modellen besitter någon potential att förutsäga framtida förändringar. Därför är det ändå relevant att testa varje del av modellen för sig. Att peka ut starka eller svaga länkar i den kausala kedjan är ett viktigt teoretiskt bidrag, i detta avseende. Genom att testa delar av modellen har denna studie också bäring, om än marginell sådan, för forskningsfältet FPA, och IR i allmänhet. Detta då den, genom sitt resultat belyser fördelarna med en dialog mellan teorierna som använts i den och sällar sig till den moderna fåra som förespråkar en sådan utveckling av fältet. Studien ger, i det avseendet, också ett litet och ödmjukt bidrag till den större diskussionen som behandlar syntesen mellan traditionella IR-teorier och FPA.

Avslutande sammanfattning

Med en teoriprovande, deduktiv ansats har det övergripande syftet med föreliggande fallstudie varit att undersöka om samma bakomliggande faktorer till ansökan om EG-medlemskap står att finna i en finsk och svensk kontext. Detta sett som ett utfall av förändrad utrikespolitik. Genom att empiriskt pröva ett av de kausalsamband som i tidigare forskning etablerats (Gustavsson, 1998), prövas denna huvudsakliga hypotes med hjälp av en kvalitativ innehållsanalys genomförd på material som bedömts relevant i förhållande till syftet. Studiens huvudsakliga resultat indikerar att det finns stöd för tillämpbarheten av Gustavssons modell. På det viset utgör resultaten ett bidrag till den pågående diskussionen om modellens tillförlitlighet och ställning inom statsvetenskapen.

Referenslista

- Alden, C., & Aran, A. (2012). *Foreign policy analysis: new approaches / [Elektronisk resurs]*. London: Routledge.
- Arter, D. (2000). Small State Influence Within the EU: The Case of Finland's 'Northern Dimension Initiative'. *Journal of Common Market Studies*, 38(5), 677-697.
- Beach, D. (2012). *Analyzing Foreign Policy*. London: Palgrave MacMillan.
- Dunne, T., & Schmidt, B. C. (2011). Realism. In J. Baylis, S. Smith, & P. Owens (Eds.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations* (5th ed., pp. 84-99). Oxford: Oxford University Press.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., & Wängnerud, L. (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad* (Vol. 4., [rev.] uppl.). Stockholm: Norstedts juridik.
- Forsberg, T., & Pursiainen, C. (2006). Crisis Decision-Making in Finland - Cognition, Institutions and Rationality. *Cooperation and Conflict*, 41(3), 235-260.
- Forsberg, T., & Vaahtoranta, T. (2001). Inside the EU, outside NATO: Paradoxes of Finland's and Sweden's post-neutrality. *European Security*, 10(1), 68-93. doi:10.1080/09662830108407483
- Gustavsson, J. (1998). *The politics of foreign policy change: explaining the Swedish reorientation on EC membership*. (105), Lund Univ. Press, Lund.
- Hakovirta, H. (1969). The Finnish Security Problem. *Cooperation and Conflict*, 4(3), 247-266. doi:10.1177/001083676900400302
- Hayes, E. (September, 2011) From Cold War to Common Currency - A personal perspective on Finland and the EU. *Finnish Foreign Policy Papers*. Helsingfors: Utrikespolitiska institutet.
- Kirby, D. (2006). *A Concise History of Finland*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Koivisto, M. (1992). *Finland och morgondagens Europa* (P.-E. Lönnfors, Trans.). Stockholm: Tidens förlag.
- Koivisto, M. (2008). *Grannar - frändskap & friktion*. Stockholm, Helsingfors: Atlantis och Söderstrom.
- Lobell, S. E., Ripsman, N. M., & Taliaferro, J. W. (2009). *Neoclassical realism, the state, and foreign policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Luif, P. (1995). *On the road to Brussels: the political dimensions of Austria's, Finland's and Sweden's accession to the European Union* (Vol. 11). Vienna;Laxenburg;: Braumüller.
- Miljan, T. (1977). *The reluctant Europeans: the attitudes of the Nordic countries towards European integration*. London: C. Hurst & Co.
- Moisio, S. (2006). Competing Geographies of Sovereignty, Regionality and Globalisation: The Politics of EU Resistance in Finland 1991–1994. *Geopolitics*, 11(3), 439-464. doi:10.1080/14650040600767891
- Moisio, S. (2008). Finlandisation versus westernisation: Political recognition and Finland's European Union membership debate. *National Identities*, 10(1), 77-93. doi:10.1080/14608940701819785
- Möller, U. (2011). Säkerhet: stabilitet och förändring i utrikespolitikens kärna. In D. Brommesson & A.-M. Ekengren (Eds.), *Sverige i världen* (2nd ed., pp. 111-126). Malmö: Gleerups utbildning AB.
- Möttölä, K. (1982). The Politics of Neutrality and Defence: Finnish Security Policy Since the Early 1970s. *Cooperation and Conflict*, 17(4), 287.
- Raunio, T., & Tiilikainen, T. (2003). *Finland in the European Union*. London: Frank Cass.
- Ruostetsaari, I. (1993). The Anatomy of the Finnish Power Elite. *Scandinavian Political Studies*, 16(4), 306-337.
- Steinbock, D. (2008). NATO and Northern Europe: From Nordic Balance to Northern Balance. *American Foreign Policy Interests*, 30(4), 196-210. doi:10.1080/10803920802313939
- Törnudd, K. (1969). The Finnish Model, Neutral States and European security. *International Journal*, 24(2), 349-355.
- Väyrynen, P. (1988). *Finlands utrikespolitik: den nationella doktrinen och framtidens mänsklichetspolitik*. (Dissertation/Thesis), Söderström, Helsingfors.
- Väyrynen, R. (1993). Finland and the European Community: Changing Elite Bargains. *Cooperation and Conflict*, 28(1), 31-46. doi:10.1177/0010836793028001002
- Yearbook of Finnish Foreign Policy. (1990). Helsingfors: Utrikespolitiska institutet.
- Yearbook of Finnish Foreign Policy. (1991). Helsingfors: Utrikespolitiska institutet.
- Yearbook of Finnish Foreign Policy. (1992). Helsingfors: Utrikespolitiska institutet.

